

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2021 z. 2
PL ISSN 0033-202X

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Do osób, które tworzyły polskie bibliotekarstwo w XX w., należy niewątpliwie Józef Grycz. Obszerną monografię biograficzną poświęconą tej postaci, opartą na szerokim materiale archiwalnym, zaprezentował Andrzej Mężyński. W publikacji *Józef Grycz (1890-1954). Organizator polskiego bibliotekarstwa* (Mężyński, 2020) autor przedstawił chronologicznie, w 15 rozdziałach podzielonych na cztery części (*Nauka i początki aktywności zawodowej, Józef Grycz w Warszawie w latach 1930-1939, Pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945, W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1945-1954*) kolejne etapy życia zawodowego i prywatnego Józefa Grycza. Książka jest egzemplifikacją tezy sformułowanej przez autora we wstępie: „Atutem Grycza nie było wsparcie polityczne, lecz zalety zawodowe i naukowe oraz jego niczym nie przygaszona wiara państwowca i społecznika w sens budowy polskiego bibliotekarstwa jako dziedziny niezbędnej dla rozwoju kultury. To, że Grycz był zawsze apolityczny, okazywało się jego słabością w sytuacji, gdy chciał objąć stanowiska decydujące o kierunkach rozwoju polskiego bibliotekarstwa” (s. 16). Do wybitnych osiągnięć bohatera biografii, udokumentowanych w książce i do dziś mających znaczenie w polskim bibliotekarstwie należą m.in.: opracowanie przepisów katalogowania alfabetycznego w bibliotekach polskich (pierwsze wydanie w 1934 r.), praca nad dekretem o bibliotekach i przeforsowanie jego uchwalenia w 1946 r., udział w badaniach nad stratami polskich bibliotek w okresie II wojny światowej czy też opracowanie pierwszego w okresie powojennym podręcznika dla bibliotekarzy.

Możliwościom zastosowania w naukach humanistycznych i społecznych komputerowej analizy wielkich zbiorów danych została poświęcona praca zbiorowa *Big data w humanistyce i naukach społecznych* (Firlej-Buzon, red., 2020). Część pierwszą publikacji, odnoszącą się do problematyki teoretycznej, otwiera opracowanie Zbigniewa Osińskiego *Big data w praktyce humanistów – problemy metodyczne*, którego celem była „...weryfikacja nadziei pokładanych przez humanistów w komputerowej eksploracji i analizie bardzo dużych zbiorów tekstów i innych przejawów umysłowej aktywności człowieka” (s. 13). Autor uznał, że istniejące programy do wspomaganych komputerowo ekstrakcji i analizy danych jakościowych mają ograniczoną funkcjonalność w przypadku nauk humanistycznych. Z kolei Katarzyna Materska w artykule *Odpowiedzi Nauk Społecznych na big data* dostrzegła konieczność ewaluowania przedstawicieli nauk społecznych w kierunku *data scientists*. Ponadto autorzy tomu przedstawili praktyczne zastosowania big data (m.in. Andrzej Radomski *Analiza korpusów tekstualnych w humanistyce czyli kształtowanie się nowego paradygmatu badań (na wybranych przykładach)* oraz

Adam Pawłowski, Elżbieta Herden *Przetwarzanie bibliografii metodami big data – nowe możliwości czy stare ograniczenia*) a także zaprezentowali sylwetki prekursorów big data w humanistyce i naukach społecznych – Eugene’a Garfielda, jednego z twórców i popularyzatorów bibliometrii i naukometrii (Aneta Firlej-Buzon) oraz Marii Czarnowskiej – organizatorki i badaczki statystyki wydawnictw w Polsce (Bożena Koredczuk).

Nowe zadania i funkcje bibliotek, a także nowatorskie techniki i narzędzia zastosowane w ich pracy zaprezentowano w zbiorze artykułów pod redakcją Mai Wojciechowskiej *Mobilna biblioteka* (Wojciechowska, red., 2021). Szeroki zakres tematyczny 29 tekstów objął m.in. pomieszczone w pierwszej części tomu, zatytułowanej *Narzędzia i rozwiązania*, zagadnienia informacji naukowej w bibliotekach (np. Mariusz Balcerek *Informacja naukowa w Wojewódzkich Bibliotekach Publicznych – studium porównawcze* i Danuta Sroka *Bałtycka Biblioteka Cyfrowa jako warsztat informacyjny bibliotekarza*). W części *Techniki pracy* nowe formy pracy z użytkownikiem biblioteki publicznej przedstawiła Monika Simonjetz, a M. Wojciechowska i Monika Orzoł scharakteryzowały działające w Polsce mobilne czytelnie i wypożyczalnie jako przykłady innowacyjnych i elastycznych usług bibliotecznych. Swoimi obserwacjami i doświadczeniami podzielili się bibliotekarze w ostatniej części tomu zatytułowanej *Doświadczenia bibliotek*. Wśród nich znalazł się opis wdrażania platformy „Zapytaj bibliotekarza” w Bibliotece Głównej WAT autorstwa Marioli Nawrockiej i Iwony Piwońskiej, zapis doświadczeń Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu w zakresie wprowadzania innowacyjnych form pracy z użytkownikiem (Katarzyna Pawluk), czy też omówienie wyników badań potrzeb użytkowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie przedstawione przez Renatę Lewińską i Annę Gawryluk.

Czasopismom bibliotekarskim wydawanym przez biblioteki pedagogiczne przyjrzała się Monka Olczak-Kardas w monograficznym opracowaniu *Fachowe czasopisma dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku. Biblioteki pedagogiczne* (Olczak-Kardas, 2020). Celem publikacji było zaprezentowanie czasopism fachowych, których twórcami i wydawcami były polskie biblioteki pedagogiczne w XXI w., stworzonych dla nauczycieli bibliotekarzy, bibliotekarzy, nauczycieli i pracowników oświaty. Szczegółowej analizie zostało poddanych 18 tytułów pism rozpowszechnianych w wersji drukowanej, elektronicznej bądź zarówno drukowanej, jak i elektronicznej. Były one wydawane w latach 2000–2018 przez biblioteki pedagogiczne o różnym statusie, wielkości czy też zasięgu oddziaływania. W rozdziale pierwszym, wprowadzającym w tematykę pracy, omówiono historię i współczesne zadania bibliotek pedagogicznych w Polsce oraz zaprezentowano biblioteki będące wydawcami analizowanych w książce czasopism. Następne rozdziały dotyczą: powstania i funkcjonowania czasopism, cech formalno-wydawniczych, autorów tekstów oraz zawartości omawianych tytułów. Wśród atutów analizowanych pism autorka wymieniła m.in. dbałość o aparat naukowy, przestrzeganie praw autorskich, zwracanie uwagi na oryginalność tekstów, zaangażowanie autorów i redaktorów w tworzenie i utrzymanie czasopism, integrowanie lokalnego środowiska bibliotekarskiego i edukacyjnego.

Obraz toruńskiego rynku prasowego w okresie międzywojennym przedstawił Piotr Rudera w pracy *Polskie czasopisma toruńskie okresu międzywojennego (1920–1939)* (Rudera, 2020). W opartej na szerokiej kwerendzie bibliotecznej i archiwal-

nej monografii zidentyfikowano i scharakteryzowano dziewięćdziesiąt trzy tytuły polskich czasopism wydawanych w okresie II Rzeczypospolitej na terenie Torunia. Na rozwój wydawnictw periodycznych w Toruniu, stolicy województwa pomorskiego w okresie międzywojennym, duży wpływ miał charakterystyczny dla byłego zaboru pruskiego, wyższy niż w innych częściach kraju, poziom materialny społeczeństwa i większa alfabetyzacja. Autor analizował okoliczności powstania poszczególnych tytułów, tematykę poruszaną na ich łamach, strukturę tych publikacji w podziale na dziewięć grup tematycznych (czasopisma ogólnoinformacyjne i ugrupowań politycznych, społeczno-kulturalne i literackie, gospodarcze, fachowe i o charakterze poradnikowym, urzędowe, naukowe i popularnonaukowe, sportowe, ogłoszeniowe, wyznaniowe). Analizy te zostały poprzedzone rozdziałami poświęconymi historii prasy toruńskiej przed rokiem 1920 oraz ogólnej charakterystyce systemu i organizacji prasy w Toruniu w międzywojniu. Wśród interesujących obserwacji badawczych dotyczących np. zespołów redakcyjnych wymienić można praktykowanie współpracy z paroma redakcjami jednocześnie, czy też łączenie pracy redakcyjnej z aktywną działalnością polityczną.

Teksty zamieszczone w pracy zbiorowej *Oficjalna prasa w PRL* (Ligarski, Łatka, red. 2020) mają, w zamierzeniu redaktorów, uzupełnić w pewnym stopniu niedostatek badań nad prasą z okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Publikację rozpoczyna artykuł Michała Przeperskiego o pierwszych miesiącach funkcjonowania powstałego w listopadzie 1956 r. Biura Prasy KC PZPR i okolicznościach zamknięcia tygodnika *Po Prostu*. Kolejne artykuły przedstawiają charakterystykę i funkcjonowanie organów prasowych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, takich jak „Trybuna Ludu” (Piotr Donefner), „Gazeta Krakowska” (Sebastian Drabik), „Gazeta Białostocka” (Jerzy Autuchiewicz). Wśród pozostałych tekstów w zbiorze znalazły się m.in.: szkic o roli i znaczeniu prasy wydawanej przez Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne autorstwa Cecylii Kuty, studium porównawcze obrazu stoczniońca przedstawionego na łamach dwóch tytułów prasowych – „Głosu Stoczniońca” i nielegalnego „Robotnika Wybrzeża” (Konrad Knoch), czy też analiza zawartości wydawanego przez Ligę Kobiet w latach 1947-1956 pisma „Nasza Praca” (Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk).

Najważniejszym celem autora książki *Dostłownie. Liternicze i typograficzne okładki polskich książek 1944-2019* (Górski, 2020) była „...zachęta do uważnego patrzenia na projekty – takiego, które dostrzega nie tylko cechy formalne opracowania (krój liter, uporządkowanie układu typograficznego albo metodę hierarchizacji tekstów). To, co najciekawsze, kryje się w znaczeniach. Zależnie od kształtu litery mogą być aktorami okładkowej kompozycji – przedstawiać las albo koronki zdobiące suknię damy z końca XIX wieku. Mogą zostać zbudowane przez grafika z odłamów lodowca lub z kielbasy” (s. [401]). Zaprezentowane przez autora reprodukcje 873 okładek książek są integralną częścią pracy podzielonej na rozdziały: *O tytule, Definicje, Problemy, Przykłady*. W starannie wydanej przez wydawnictwo Karakter publikacji został zastosowany interesujący układ typograficzny, nawiązujący m.in. do inkunabułów – w równoległych do tekstu głównego marginaliach znajdują się dodatkowe przykłady, uzupełnienia, cytaty zapisane mniejszą czcionką a także uzupełniający materiał ilustracyjny.

Ukazała się kolejna część wielotomowego wydawnictwa *Książka polska w ogłoszeniach prasowych XVIII wieku. Źródła* (Hombek, 2021). Jest to pierwsza część tomu

siódmego *Prasa prowincjonalna* zatytułowana *Wielkie Księstwo Litewskie*. Publikacja prezentuje ogłoszenia reklamowe ówczesnego piśmiennictwa i inne różnorodne informacje mające związek z rynkiem książki i prasy polskiej, zamieszczone w czterech litewskich gazetach: „Kurierze Litewskim” Franciszka Paprockiego i jego trzech dodatkach (1760-1763), „Gazetach Wileńskich” (1764-1792), „Gazecie Grodzieńskiej” (1778-1780) oraz „Kurierze Litewskim” Tadeusz Włodka (1796-1800). Poszczególne pozycje (rekordy) zawierają hasło oznaczające tytuł i numerację czasopisma, tekst ogłoszenia prasowego, komentarz identyfikacyjno-bibliograficzny obejmujący odsyłacze, opis bibliograficzny anonowanych wydawnictw, adnotacje bibliograficzne, przypisy i uwagi.

Biblioteka Narodowa zaprezentowała po raz kolejny fragment swoich cennych zbiorów dokumentów życia społecznego w publikacji *Żydowskie druki ulotne w Siedlcach, Chełmie, Białej Podlaskiej 1919-1931. Katalog*. (Łętocha & al., oprac., 2020). Zarazem jest to kolejny katalog żydowskich druków ulotnych ze zbiorów Biblioteki Narodowej. W tomie znalazło się 455 reprodukcji i towarzyszących im opisów afiszów i ulotek drukowanych w latach 1919-1931 w trzech miastach ówczesnego województwa lubelskiego: Siedlcach, Chełmie i Białej Podlaskiej. W publikacji prezentowane są afisze i ulotki ilustrujące bogate życie społeczne, polityczne i kulturalne społeczności żydowskiej, na przykład afisze zapraszające spotkania polityczne, rekrutacje w szkołach, referaty historyczne, przedstawienia teatralne, bale, wydarzenia sportowe. Afisze i ulotki dokumentują także utworzenie i działalność partii politycznych, towarzystw oświatowych i kulturalnych, organizacji charytatywnych, szpitali. Opracowanie ma charakter dwujęzyczny – obszerny wstęp i opisy publikowane są w języku polskim i angielskim a dopełniają je indeksy – organizacji, instytucji, stowarzyszeń i firm a także indeks drukarni, w których drukowano omawiane dokumenty.

KSIAŻKI OMÓWIONE

- Firlej-Buzon, Aneta, red. (2020). *Big data w humanistyce i naukach społecznych*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 198 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; t. 197. ISBN 978-83-65741-56-1.
- Górski, Janusz (2020). *Dosłownie. Okładki polskich książek 1944-2019*. Kraków: Karakter; Fundacja Pracownia, 412 s., il. Sztuka Książki – Biblioteka pod Redakcją Janusza Górskiego. ISBN 978-83-953727-4-2.
- Hombek, Danuta (2021). *Książka polska w ogłoszeniach prasowych XVIII wieku. Źródła. T. 7 Prasa prowincjonalna Cz. 1 Wielkie Księstwo Litewskie*. Kraków: Universitas, 412 s. ISBN 978-83-242-3705-0.
- Ligarski, Sebastian; Łatka, Rafał, red. (2020). *Oficjalna prasa w PRL. Tom 1*. Warszawa; Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 343 s., il. Dziennikarze, Twórcy, Naukowcy. ISBN 978-83-8229-011-0.
- Łętocha, Barbara; Messer, Aleksander; Jabłońska, Izabela, oprac. (2020). *Żydowskie druki ulotne w Siedlcach, Chełmie, Białej Podlaskiej 1919-1931. Katalog*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 507 s., il. ISBN 978-83-7009-840-7.
- Mężyński, Andrzej (2020). *Józef Grycz (1890-1954). Organizator polskiego bibliotekarstwa*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 473 s., il. Seria Historyczna; 6. ISBN 978-83-65741-55-4.

- Olczak-Kardas, Monika (2020). *Fachowe czasopisma dla bibliotekarzy w Polsce w XXI wieku. Biblioteki pedagogiczne*. Kielce: Wydaw. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 300 s., il. ISBN 978-83-7133-892-2.
- Rudera, Piotr (2020). *Polskie czasopisma toruńskie okresu międzywojennego (1920–1939)*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 418 s., il. ISBN 978-83-231-4464-9.
- Wojciechowska, Maja, red. (2021). *Mobilna biblioteka*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 431 s., il. ISBN 978-83-65741-68-4.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 15 maja 2021 r.